
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ТА РЕДАГУВАННЯ

УДК 007:304:08

І. Ю. Антоненко

ТЕХНОЛОГІЯ ПОПУЛЯРНОСТІ ВИДАНЬ “ДОПОМОЖИ СОБІ САМ”

У статті розглянуто один з популярних видів видань сучасності – книги “Допоможи собі сам”. Визначено категорії таких видань за державним стандартом України. Проаналізовано основні переваги та недоліки рекомендаційних видань, у тому числі книг-самовчителів.

Ключові слова: книга “Допоможи собі сам”, самоосвітні видання, технологія, інформаційне видання, науково-популярне видання.

I. Вступ

У різних людей можуть бути різні захоплення й різні інтереси, але прагнення дійти формули успіху об’єднує практично всіх, тому потенційна аудиторія книг “Допоможи собі сам” увесь час зростає й налічує мільярди жителів планети. Попит генерує пропозицію. “Як стати впливовим і багатим”, “Як добитися більшого”, “Як ефективно використати час” – тисячі таких видань заповнили книжкові полиці. З літератури, яка займала досить вузьку нішу в минулому, сьогодні ці книги стали певним культурним феноменом суспільства споживання. Ці зразки літератури пропонують інструкцію читачам щодо вирішення різних особистих проблем. Це посібники з допомоги самому собі, спираючись на власні сили й поради автора. Тоді як традиційна психологія використовує “безособистісний”, об’єктивний тон і манеру викладу, книги “Допоможи собі сам” написані в душевнішій, безпосередній манері, звертаються безпосередньо до читача, часто автор ділиться своїм власним досвідом. Зазвичай такі книги пишуть звичною мовою, доступною й зрозумілою будь-якому читачеві, думки й ідеї пояснюються на практичних прикладах, буквально розжовуються і для повнішого розуміння часто повторюються.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити технологічні прийоми, що забезпечують популярність видань серії “Допоможи собі сам”.

III. Результати

Згідно із Державним стандартом України “Видання. Основні види. Терміни та визначення”, видання для організації дозвілля –

це видання популярно викладених загальнодоступних відомостей щодо організації побуту, дозвілля, різноманітних форм самодіяльної творчості, різних видів захоплень [1]. Якщо посилалися на це визначення, то до цієї групи видань можна віднести самоосвітні видання, або книги-самовчителів.

Також, згідно з цим стандартом, є група науково-популярних видань – це видання відомостей теоретичних та (чи) експериментальних досліджень у галузі науки, культури й техніки, викладених у формі, зрозумілій читачам – нефакхівцям. Такі видання мають на меті спростування або ж пояснення явищ науки і природи, які можуть зацікавити широкий загаль читачів, якими часто можуть бути звичайні люди, що не мають відповідних знань у цій проблемі. Проте легкодоступний стиль написання значно спрощує сприйняття тексту широкими масами населення. Тобто це можуть бути різноманітні книги для вивчення іноземних мов або викладення дисциплін у формі “для чайників”.

Наскільки книга “Допоможи собі сам” ефективна?

По-перше, необхідно усвідомити, що книги такого жанру можуть дати лише орієнтир, зведення певних базисних установок і рекомендацій. Відповіді на суб’єктивні життєві проблеми не можуть бути надані в одній книзі настільки чітко, щоб, лише наслідуючи вказівкам автора, як під дією чаклунства, все навколо налагоджувалося само собою. У будь-якому куточку США вже три десятиліття можна за невелику суму придбати книжку за типом “Як стати мільйонером”, проте навіть у США, де валовий внутрішній продукт у десятки разів перевищує інших

розвинутих країн, більшості населення далеко до фінансового добробуту.

Іншими словами, отримати корисні рекомендації – це півбіди, інша справа вміти ці рекомендації реалізувати на практиці, адаптувати під власну життєву ситуацію. Адже всі гарні життєві мудрості дуже давно викладені й у народному фольклорному жанрі, і в художній літературі. Слід розуміти, що в кожній книзі такого різновиду викладаються, по суті, декілька думок, усе інше – це просторові описи, практичний досвід, порівняння й дохідливі приклади.

Для того, щоб отримати користь від читання книг “Як допомогти собі”, необхідно при прочитанні не відключати свій критичний розум, тобто не бездумно проковтувати слова і зазублювати виділені жирним шрифтом істини, а піддавати їх ретельному осмисленню. Не треба кожну тезу автора приймати як догму. Необхідно вести при читанні уявну дискусію з автором, піддаючи сказані їм слова власному аналізу, розмурковувати, як написано співвідноситься з особистим досвідом, намагатися спростувати ідеї або, навпаки, підкріпити власними прикладами. Тоді дійсно можна “допомогти собі самому”, дійти особистих висновків, сформулювати власну думку, а не забивати собі голову даремними, не прив’язаними ні до чого інструкціями. Якщо прочитавши, осмисливши і зробивши висновок, що вдалося почерпнути справді гарну ідею, необхідно одразу її закріпити практикою. Програвши ситуацію, в якій теоретична концепція ляже на життєві реалії, закріпиться досвідом, можна усвідомлено вплинути на власну поведінку й виробити потрібні якості.

За аналітико-синтетичним переробленням інформації такі видання можна зарахувати до інформаційних видань. Тобто це видання систематизованих чи узагальнених відомостей щодо опублікованих чи неопублікованих даних з першоджерел, випущене друком організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність.

За інформаційними знаками такі видання можна зарахувати до групи практичних порадників, тобто це видання, розраховане на самостійне оволодіння будь-якими виробничо-практичними навичками [1].

Самоосвітні видання можна поділити на:

- ті, які належать до групи науково-популярних видань;
- ті, які належать до групи видань для організації дозвілля;
- енциклопедії.

Отже, не всі книги-самовчителі можна зарахувати тільки до одної групи. Наприклад, якщо це книга, яка допомагає в удосконалюванні практичних навичок, то її можна віднести до групи науково-популярних видань. Однак якщо книга-самовчитель має мету допомогти у досягненні душевної гар-

монії, то її можна зарахувати тільки до групи видань для організації дозвілля. Також є книги-енциклопедії, які мають елементи довідкової інформації та навчають своїх читачів якихось практичних дій.

Традиційно вважають, що значна частина публікацій з серії “Допоможи собі сам” присвячена вирішенню проблем, але насправді у більшості з них ідеться про можливості. Вони можуть повністю змінити ваше життя, побудувати міст між страхом і щастям або просто надихнути вас зміни, щоб стати кращим. Семюел Смайлс написав першу книгу на цю тему в 1859 р. Називалася вона “Допоможи собі сам”. Автор боявся, що її визнають збіркою дурості. Але насправді в ній ішлося про те, що необхідно покладатися на свої сили, завжди домагатися поставлених цілей і не чекати допомоги від уряду або інших зовнішніх засобів. Сам С. Смайлс був політичним реформатором, але дійшов висновку, що справжня революція повинна статися в головах людей. Він узяв найзначущу ідею свого часу – прогрес – і застосував її до особистого життя людини. Розповідаючи життєві історії найбільш видатних людей своєї доби, С. Смайлс намагався довести, що все можливо, якщо по-справжньому захотіти змінитися. Аврама Лінкольна іноді зараховують до авторів книг з саморозвитку, тому що він утілював собою ідею “мислення без меж”. Та все ж він не застосовував свої ідеї до себе, оскільки вважав себе занадто депресивним, але свої можливості він показав у дії (звільнивши Америку від рабства). Бачення А. Лінкольна було звичайним, але жив він для чогось більшого. У кращому своєму варіанті саморозвиток не пов’язаний з фантазіями “его”, він передбачає визначення проекту, мети, ідей, способу життя, за допомогою яких можна досягти чогось іншого. Вчиняючи так, можна змінити частину світу й себе разом з нею [2].

Книги з саморозвитку стали найуспішнішими в ХХ ст. Точне число випущених видань неможливо прорахувати, але якщо брати до уваги праці лише 50 класиків, то їх було продано понад 150 млн примірників. В ідеї саморозвитку немає нічого нового, але тільки в ХХ ст. вона стала такою популярною. Такі книги, як “Як завойовувати друзів і робити вплив на людей” (1936) і “Сила позитивного мислення” (1952), купували звичайні люди, які хотіли змінити своє життя на краще й вірили в те, що відповіді на свої запитання вони знайдуть у цих працях. Оскільки такі публікації радять іти за своєю дороговказною зіркою і запевняють у тому, що думки зможуть змінити життя, більше відповідною для цього жанру літератури може стати назва “Книги про можливості”. Багато людей дивуються з того, що секції саморозвитку в книжкових магазинах такі великі. Але для інших це не загадка: все, що визнає наше право на

мрію, а потім пояснює нам, як зробити з мрії реальність, володіє силою і привабливістю.

Класики ХХ ст., а також дуже давні твори, тому що етика саморозвитку створювалася впродовж віків: Біблія, Бхагавадгита, “Роздуми” Марка Аврелія, “Автобіографія” Бенджаміна Франкліна та ін. – це приклади робіт, про які раніше ніколи не думали як про книги із серії “Допоможи собі сам”. Більшість сучасних письменників, які працюють у цьому напрямі, – американці, і хоча це може здатися культурним імперіалізмом, у реальності книги з саморозвитку універсальні. Існують деякі стандартні теми в цьому виді літератури, які пропонують керівництво, наприклад, з особистих стосунків, дієти, продажів, підвищення поваги до себе тощо [2].

Якщо проаналізувати та розсортувати назви книг-самовчителів, то можна їх умовно поділити на:

- книги, які допомагають у пошуках щастя;
- книги, які допомагають досягти здоров'я душі;
- книги, які сприяють самонавіюванню та перевихованню самого себе;
- книги про стосунки чоловіка та жінки;
- книги, які допомагають набувати практичних навичок або вдосконалювати їх.

Прикладна література, написана провідними фахівцями, заслуговує на увагу їх колег не менше, а то й більше від спеціальних робіт. Автори, не обмежені суворістю професійного стилю, діляться гіпотезами, оцінками, настроями, передчуттями.

Ось засоби зробити таку книгу легкою і приємною для читання:

1. Детальний зміст, що ясно відбиває структуру предметної галузі.
2. Розчленовування тексту на невеликі розділи, приблизно по сторінці кожен.
3. Конкретні назви розділів – не обтяжені фразами-зв'язками.
4. Велика кількість малюнків, схем, фотографій, таблиць.
5. Великий список літератури у кінці книги, по можливості структурований і анотований.
6. Виділення в тексті головного – шрифтом, рамками тощо.
7. Простий стиль:
 - 1) не застосовувати слів іншомовного походження за наявності відповідників: “зміст” замість “семантика”; “теорія пізнання” замість “гносеологія”; “самовільний” замість “спонтанний” тощо;
 - 2) не використовувати “необов'язкових” понять: методологічний, метафізичний, онтологічний тощо;
 - 3) уникати складених слів (з дефісом); велика кількість таких слів створює враження, що автор не зміг підшукати потрібні вирази і збирає в купу усе приблизне;

4) надавати прості вступи й переходи: без “у першу чергу слід говорити про” чи “для розвитку ідей попереднього розділу ми розглянемо” тощо;

5) обмежувати набір використовуваних слів: якщо є синоніми, то брати найпоширеніший;

6) однорідні складові тексту оформляти у вигляді списків.

8. Вставляти які-небудь додаткові “корисності”, наприклад, “не побитий, але чудовий латинський девіз”. Читачі поповнюють таким способом свою загальну освіту, не утруднюючись ритмом у книгах [3].

Для книги, що викладає певну технологію, потрібна досить широка, щоденна, нестаріюча, істотна для багатьох тема. Книга повинна вгадати незадоволені істотні потреби людей.

Ієрархія цінностей приблизно така:

- збереження свого життя та життя своїх дітей;
- отримання задоволення й уникнення неприємностей;
- кар'єра (збагачення, службове зростання тощо);
- схвалення та підтримка з боку оточення;
- перевага над оточенням.

Чим вища цінність у цій ієрархії, тим популярнішою буде книга, що пояснює способи її досягнення.

Потрібно враховувати, що люди відрізняються за психічним складом, інтересами, моральними установками, і тема, яка байдужа для більшості, може привернути, втім, увагу ще досить значної кількості читачів.

Тема книги має бути по можливості такою, щоб конкуренти не могли розтаскати її по частинах у свої власні посібники або включити як одну з тем у більш універсальні книги.

Наукова новизна для такого видання – зовсім непотрібна річ. Головне – яскравий стиль. Можна обмежитися власними спостереженнями й міркуваннями.

Багато практичних книжок приваблюють не стільки тим, про що вони оповідають, скільки тим, як вони це роблять: розважально, з навіюванням читачеві впевненості в собі. Психотерапевтичний ефект – теж чимала справа.

У рекомендаційних книжках нерідко використовують такі прийоми досягнення новизни або навіть сенсаційності:

- 1) обігрування парадоксів: усі радять робити Х, ви ж заявляєте, що потрібно робити анти-Х і обґрунтовуєте це;
- 2) переоцінювання значущості чинників, достовірності результатів: незначне й малоімовірно ви подаєте як злочинно ігнороване.

Новизну порад подано як:

- плід багаторічних роздумів;
- результат одкровення;
- рішучу протидію обманщикам і бездарності;
- реанімацію давніх знань;

- квінтесенцію з класиків;
- практичне використання новітніх наукових досягнень;
- викриття таємниць [3].

У практичній книзі бажано стати винахідником нового підходу – навіть якщо описано давно вивчену галузь, у якій помірна заслуга полягає лише в підборі, систематизації, стилізації матеріалу, а також деяких другорядних додаваннях. Щоб винайти свій підхід, достатньо по-новому упорядкувати й переформулювати давно відомі речі.

Головне для підходу – коротка помітна назва. Книга має бути структурованою згідно з цим підходом.

Серед іншого, потрібно критично підходити до професійного жаргону. Деякі письменники використовують професійний жаргон, щоб виглядати обізнаними людьми, але насправді виглядають поганими стилістами, а може, і засмічувачами мови.

Невдалими рекомендаціями в практичних книгах є:

- 1) очевидні: до яких читач і сам може додуматися;
- 2) малокорисні: для рідкісних ситуацій, з незначним ефектом;
- 3) непереконливі: незрозуміло, чому вони повинні спрацювати;
- 4) ризиковані: з можливістю великих втрат.

IV. Висновки

Отже, на основі вищезазначеного можна дійти висновку, що “Допоможи собі сам” – серія книг на одвічну тему: як припинити страждати й почати жити щасливо. Ці книги можна зарахувати до галузі прикладної пси-

хології. У них даються конкретні рекомендації, вправи, медитації, що дають змогу досягти поставлених цілей. Книги написані простою і зрозумілою мовою, містять безліч прикладів з життя різних людей і самих авторів, які близькі кожному, таблиці і схеми полегшують розуміння і запам'ятовування матеріалу, що викладається. Безперечною перевагою практично всіх книг-самовчителів є дивовижна чіткість і структурованість викладу – це робить їх гарними підручниками, в яких легко орієнтуватися і використовувати на практиці. У них немає просторових міркувань – все викладено досить просто, без емоцій, моралей і оцінок. Саме ці технологічні засоби видань “Допоможи собі сам” є запорукою популярності серед читачів.

Аналіз вітчизняної самоосвітньої літератури є перспективою подальших досліджень науково-популярних видань.

Список використаної літератури

1. ДСТУ 3017–95 Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 01.01.1996 р. – Київ: Держстандарт України, 1996. – 47 с.
2. Батлер-Будон Т. 50 книг и великих идей, которые помогут вам изменить свою жизнь / Т. Батлер-Будон. – Москва: Астрель, 2005. – 368 с.
3. Бурьяк А. Технология карьеры [Электронный ресурс] / Александр Бурьяк. – Режим доступа: <http://technology-of-career.narod.ru/Index.htm>.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2014.

Антоненко И. Ю. Технология популярности изданий “Помоги себе сам”

В статье представлен один из популярных видов изданий современности – книги “Помоги себе сам”. Определены категории таких изданий по государственному стандарту Украины. Проанализированы основные преимущества и недостатки рекомендательных изданий, в том числе книг-самоучителей.

Ключевые слова: книга “Помоги себе сам”, самообразовательные издания, технология, информационное издание, научно-популярное издание.

Antonenko I. The Popularity Technology of “Help Yourself” Publications

The article examines “Help yourself” books which are one of the most popular types of modern publications. There have been defined the categories of such publications according to the State Standard of Ukraine. The basic advantages and disadvantages of guidance books, including teach-yourself tutorials, are analyzed.

The potential audience of “Help yourself” books has been growing all the time and numbers in the billions of people around the world. The demand creates supply. Thousands of such publications as “How to become rich and powerful”, “How to achieve more”, “How to use the time effectively” rapidly fill the bookshelves. Occupying quite a narrow niche in the past, today these books have become a definite cultural phenomenon of consumer society. These literary samples offer the instructions on the different kinds of personal problems to their readers. These guidebooks are focused on the self-help, relying on their own efforts and hints from the author. While the traditional psychology uses the “impersonal” objective tone and manner of presentation the books “Help yourself” are written in heartier, direct manner and apply directly to the reader, often the author shares his own experience. Usually such books are written in plain language, accessible and understandable to any reader, thoughts and ideas are explained with the help of practical examples, almost spoon-fed and often repeated for more thorough understanding.

The aim of the article is to explore technological methods which provide the popularity of the publications series "Help yourself".

In a practical book it is very desirable to be the inventor of a new approach even if an author describes a long-explored field of study and the reasonable credit goes just to the selection, classification, styling material, as well as to some minor additions. In order to invent your own approach it is enough to select a new sort method and to reformulate long known things.

"Help yourself" is a series of books of the eternal theme: how to stop suffering and start living happily. These books can be attributed to the field of applied psychology. They give specific recommendations, exercises, meditations, which help to achieve your goals. Written in simple and understandable language these books contain the wealth of examples from the lives of individuals and the authors, which are close to everyone, the tables and charts make it easier to understand and memorize the given material. The apparent advantage of almost every book-tutorial is amazing clarity and structured presentation that make them good manuals, which are easy to navigate in and use in practice. They don't have abstract reasoning – everything is presented quite simply, without emotions, morality and assessments. These particular technological means of "Help yourself" publications are the key to the popularity among readers.

Key words: *publication "Help yourself," self-educational publications, technology, information publication, popular science publication.*